

PREŠUĆENI PAŠKI PJESNIK IVAN MRŠIĆ

Tomislav Bogdan

I

Govoriti o Ivanu Mršiću, paškom pjesniku iz 17. stoljeća, još uvijek znači govoriti o jednome razmjerno nepoznatom, pa i prešućenom autoru. O njemu se nije mnogo pisalo ni u užoj struci, tj. u književnoj historiografiji, a onda pogotovo ni u široj javnosti. Takva nepoznatost i neproučenost Mršićeva opusa nije posljedica njegove eventualne nezanimljivosti ili nevelikosti, ili pak njegova namjerna zapostavljanja. Mršić se zapravo nije proučavao zbog više ili manje objektivnih okolnosti, to jest taj je paški pjesnik isključivo stjecajem nepovoljnih prilika postao jednim od najzapostavljenijih autora starije hrvatske književnosti. Podsjetit ću na početku na nekoliko osnovnih podataka o Mršićevu djelu, o zlosretnoj sudbini toga djela i o autorovu životu. Nakon njih će tvrdnja o stjecaju nepovoljnih okolnosti postati jasnijom.¹

¹ Pjesnikovo bi se ime i prezime po svoj prilici trebalo pisati i izgovarati u skladu s načinom na koji ih je sâm autor zapisao na naslovnicama svojih dviju knjiga – a to je Jivan Meršić (Givan Merssich). Stručna javnost međutim nikako da se odluči za konačan prelazak na takvu inačicu, pa sam onda i ja, barem zasad, zadržao uobičajenu varijantu, onu koja se najčešće upotrebljava.

Mršićev opus, koji je isključivo lirski, nije inače zanimljiv samo zbog svoje neobične, nesretne sudbine. Zanimljiv je i zbog toga što se može na relevantan način povezati s nizom vrlo važnih problema koji se nameću u svakom ozbiljnijem proučavanju starije hrvatske lirike. To su, primjerice, pitanje o ulozi folklornoga pjesništva ili popularne kulture u toj lirici, tj. pitanje o odnosu autorskog dijela starije lirike prema književnom folkloru; zatim pitanje o odnosu starije lirike prema pjesničkim oblicima romanskoga, prije svega talijanskog porijekla, kao i prema onim oblicima i postupcima koji se doživljavaju kao autohtoni, pripadni domaćoj kulturi; te pitanje o odnosu te lirike prema različitim oblicima pjesničkog moderniteta. U lirici 16. stoljeća modernima su se ponajprije smatrali različiti ljubavni diskursi, osobito petrarkizam i neoplatonizam, a u Mršićevo vrijeme, u 17. stoljeću, isto je vrijedilo za barok, odnosno figuralni stil. Iz perspektive triju navedenih problema može se promatrati i Mršićev lirski opus, štoviše oni se u njegovu proučavanju pojavljuju kao neizbježni.

II

Mršić je rođen oko 1575. u Pagu, u uglednoj pučanskoj obitelji čiji su se preci doselili na Pag iz Bakra u drugoj polovici 15. stoljeća.² Njegovi potomci postat će plemići početkom 18. stoljeća, ali dobivši ninsko a ne paško plemstvo. Iz pjesnikova slabo proučena života izdvajam zanimljiv podatak da je, iako mletački podanik, služio kao konjanički kapetan u vojsci hrvatskoga bana Nikole Zrinskog. Umro je 1652. u Pagu. Pet godina prije smrti, 1647., objavio je u Veneciji dvije knjige pjesama: *Sloge ljubvene* i *Mantinjade*. Te su knjige u starije doba, prema svemu što se danas zna, ostale bez izrazitijeg odjeka u južnijim književnim središtima. Upravo kada su početkom 20. stoljeća, između dvaju svjetskih ratova, privukle pažnju književne historiografije i bile sažeto opisane³, njihovi jedini sačuvani

² Kao posljednji važan rad o Mršićevoj biografiji vidi M. Granić, »Obitelj hrvatskog pjesnika Ivana Mršića Pažanina«, *Zadarska revija*, 4 (1979.), str. 407–414.

³ Usp. P. Kolendić, »Mršićeve 'Sloge ljubvene'«, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, 2 (1922.), str. 37–40 i P. Kolendić, »Mršićeve 'Mantinjade'«, *Južni pregled*, 8 (1933.), str. 374–377.

primjerci netragom su nestali. Postoji i treći izvor Mršićevih pjesama – rukopisni, teško čitljiv zbornik, možda čak i autograf, koji se nalazi u Arhivu HAZU u Zagrebu (signatura II. a. 10.). Sve u svemu, u *Slogama ljubvenim* otisnute su 82 pjesme, u *Mantinjadama* 106, a u Akademijinu kodeksu nalaze se 142 pjesme. Ukupno je dakle posrijedi 330 tekstova, i to različitih, što znači da u trima izvorima ne dolazi do ponavljanja pjesama. Riječ je o jednome od najopsežnijih lirskih opusa u starijoj hrvatskoj književnosti uopće.

Mršićev poprilično opsežan opus u svome se vremenu izdvaja kao osamljena književna pojava na sjeveru Jadrana, a uz Dživa Bunića Vučića i Ignjata Đurđevića paški je pjesnik jedini autor u dubrovačkoj i dalmatinskoj književnosti 17. stoljeća koji se prvenstveno posvećuje pisanju lirike, čak izrazitije od dvojice spomenutih Dubrovčana. U Mršića se radi o lirici posve svjetovnih interesa, i to onih ljubavne prirode. Ima u njega doduše i nekoliko drukčijih, prigodnih tekstova (npr. poslanica, čestitarskih pjesama, pohvalnica, satira), ali golema većina pjesama pripada ljubavnoj lirici. U Pažanina nema komentara ili aluzija na aktualna politička, ratna zbivanja, u kojima je i sam sudjelovao, komentara koji nisu bili ništa neobično u djelima sjevernodalmatinskih književnika. Mršićeva je ljubavna lirika pritom, kao što će ubrzo biti pokazano, prilično drukčija od one njegovih dubrovačkih suvremenika. Nije sigurno kada su točno nastajale njegove pjesme; prema nekim pokazateljima, još od prvog desetljeća 17. stoljeća. Sigurno je tek to da ih je Mršić razmjerno kasno, kao već zreo, zapravo star čovjek, razvrstao u tri rukopisa. Dva od njih priredio je za tisak, da bi ih na koncu u Veneciji 1647., kod Marca Ginammija, i otisnuo.

Budući da su Mršićeve knjige bile izgubljene, temeljita proučavanja pjesnikova opusa neprestano su odgađana, sve do priželjkivana pronalaska novih primjeraka. Proučavateljima je doduše osim teško čitljiva Akademijina rukopisa stajao na raspolaganju i po jedan prijepis svake od izgubljenih knjiga, ali i tu se stanje vrlo brzo zakompliciralo – jedan je prijepis, onaj *Sloga ljubvenih*, već 60-ih godina dvadesetog stoljeća postao nedostupan. Među malobrojnim književnim povjesničarima koji su se ipak pozabavili Mršićevom lirikom posebno se izdvaja ime Svetozara Petrovića. U osmom poglavlju svoje poznate studije o sonetu u starijoj hrvatskoj književnosti on ne samo da je objavio najviše Mršićevih pjesama, bilo u odlomcima bilo u cijelosti, nego je i jedini ponudio relevantno čitanje Pažaninove lirike, pobrojivši njezina poetička obilježja i pokušavši je književnopovijesno

kontekstualizirati.⁴ Progovorio je k tome i o različitim tekstološkim i jezičnim problemima u vezi s Mršićevim pjesništvom, o bibliografskim nedoumicama, o pjesnikovoj biografiji i o koječemu još, onako potanko kako je to u svojoj znamenitoj studiji i o mnogim drugim problemima učinio. Taj Petrovićev prilog daleko je najvažniji rad o Mršiću do danas; sve što je nakon toga slijedilo uglavnom je sažimalo i ponavljalo spoznaje što su u njemu iznesene.⁵ Petrovićeva će studija, doduše, poslije biti djelomice dopunjena – npr. u pogledu Mršićeva životopisa ili nepouzdanosti upotrijebljenih prijepisa, a i neka od shvaćanja što se u ovome radu iznose odstupaju od Petrovićevih. Ipak, bez obzira na to kakva nas otkrića ili dopune sve čekali, sigurno je da će Petrovićevi sudovi o Mršićevoj lirici velikim dijelom ostati nezaobilaznima. Kad se već spominju otkrića, valja napomenuti da su *Sloge ljubvene* prije koju godinu postale ponovno dostupne, tako da je slika o Pažaninovu opusu danas nešto jasnija.⁶

III

Budući da je tema spomenute Petrovićeve studije sudbina soneta u starijoj hrvatskoj književnosti, odnosno zagonetka njegova vrlo rijetka, iznimna pojavljivanja, jasno je zbog čega je Mršić Petroviću bio toliko zanimljiv da mu je posvetio cijelo poglavlje – pronašao je u njega sonete. To su doduše grafički soneti ili pseudosoneti, to jest takve pjesme u kojima su reci grafički organizirani kao u sonetu, u dvjema kvartinama i dvjema tercinama, ali bez sonetne sheme rimovanja.

⁴ Usp. S. Petrović, »Problem soneta u starijoj hrvatskoj književnosti«, *Rad JAZU*, knj. 350, Zagreb 1968., str. 5–303 (o Mršiću na str. 65–78 i 212–244).

⁵ Od novijih radova o Mršiću, vrijedi spomenuti F. Švelec, »Ivan Mršić otvara novo područje hrvatskoj pjesničkoj riječi«, *Iz starije književnosti hrvatske*, Zagreb 1998., str. 127–135.

⁶ Usp. T. Bogdan, »Iznova otkrivene pjesme Ivana Mršića«, *Hrvatska književna baština*, knj. 2, Zagreb 2003., str. 147–181. Neposredno po otkriću *Sloga ljubvenih* u tome su radu objavljene 23 pjesme iz Mršićeve knjige. U prilogu ove studije donosim još nekoliko tekstova (preuzetih redom od 22. do 31. pjesme, tj. od 25. do 35. stranice *Sloga ljubvenih*). Oni mogu poslužiti kao dobra ilustracija za većinu karakterizacija Mršićeve lirike što se ovdje iznose.

U Mršića ih ima četrdesetak i nalaze se samo u spomenutom Akademijinu rukopisu. U istom rukopisu ima i nešto pjesama u tercinama i nekoliko kratkih polimetričnih tekstova, ali daleko najveći dio Mršićevih pjesama napisan je u dvama metrima: u dvostruko rimovanom dvanaestercu sjevernoga, dalmatinskog tipa s Marulićevom prijenosnom rimom i u simetričnom osmercu. Što se tiče pjesama koje nisu grafički soneti, u njima se od strofičkih oblika najčešće pojavljuju katreni, a u osmeračkim pjesmama često dolaze i strofe od šest i osam redaka. Karakteristično je za Mršića, kao i za ostale sjevernodalmatinske pisce toga vremena, da kraj pjesama, bile one dvanaesteračke ili osmeračke, posebno obilježava dodatnim, izdvojenim recima.

Dva su temeljna određenja, dvije književnopovijesne klasifikacijske kategorije kojima se najčešće označuje ili opisuje Mršićevo pjesništvo – petrarkizam i barok. Zakasnelim petrarkistom Mršića su nazivali stariji književni povjesničari, a za njima i mnogi među novijima. Baroknim ga je pak pjesnikom proglasio Svetozar Petrović, a od njega su tu karakterizaciju preuzeli i neki drugi, mlađi autori, osobito oni koji su se intenzivno bavili književnim barokom. Čini se da bi obama određenjima trebalo pristupiti s krajnjim oprezom. Mršić se ipak, s čime se Svetozar Petrović nipošto ne bi složio, u dobroj mjeri može smatrati anakronim autorom. Njegovo ljubavno pjesništvo, naime, po mnogočemu nalikuje lirici najstarijih domaćih ljubavnih pjesnika, u mnogo većoj mjeri nego lirici njegovih dubrovačkih ili talijanskih suvremenika. U Mršića uvjerljivo prevladava nekoliko temeljnih ljubavnih situacija i amoroznih gesti; dvije najčešće među njima pohvala su gospojinoj ljepoti i muškarčeva tužba zbog njezine nemilosti. Dok se uporno nižu hiperbolični opisi ljubavne patnje i slučajevi retoričkoga, hiperboličnog zaljubljenikova umiranja, nijednom se ne pojavljuje realiziran, obostran ljubavni odnos ili nekakve hedonističke amorozne koncepcije (antičkoga porijekla, recimo). U Mršića nema pluralnosti u semantici ljubavnog odnosa, nema heterogenosti kakva odlikuje bolje ljubavne lirske opuse iz 16. stoljeća, kao što su onaj Džore Držića, Hanibala Lucića ili Dinka Ranjine. U Mršića, također, jedva da se može naći poneka pjesma koja nije apelativna, tj. koja se nekome ne obraća. Njegov zaljubljenik ne pozna introspektivne spoznajne radnje niti kakav oblik razrađena ljubavnog idealizma (nema npr. neoplatonizma). Ženina je idealizacija tipska, formularna i uglavnom zaokupljena njezinim tjelesnim obilježjima. U golemoj većini apelativnih pjesama adresat je sama vila, a tek u nekoliko tekstova u toj se ulozi pojavljuju Amor ili smrt. Riječju, imamo posla s ljubavnom lirikom koja se iscrpljuje u amoroznom

kolokvijalizmu, u simuliranju izvanknjiževne, razgovorne komunikacije. Mršićeve pjesme u pravilu su formulirane kao neki oblik ljubavne izjave. K tome, ta je lirika stilski spuštena, jednostavna je izraza i lagana tona, sklona prigodnim povodima kao što su Božić ili Cvjetnica. Pjesme tada nalikuju koledama, a česti su i kolokvijalni završeci poput »sad mi s Bogom ostaj« ili »vilo nad sve žene, dobra ti budi noć«. Tako dvadeseta pjesma iz *Sloga ljubvenih* završava na sljedeći način:

Zato gdi, vilo, znaš da te sluga ljubim,
pomoć da mi podaš ne tilo da zgubim,
ostan v miru noćas, daj ti bog što žudim.

Prema svemu navedenome Mršićevo pjesništvo izrazito nalikuje na ljubavnu liriku jednoga autora koji se obično ne spominje kada se Mršić uspoređuje sa svojim domaćim prethodnicima, a to je dubrovački pjesnik Nikola Nalješković (oko 1505.-1587.). I Nalješkovićeve su pjesme potonule u kolokvijalizam; ne u tolikoj mjeri, doduše, i ne tako bez ostatka kao Mršićeve. Ta se potonulost kod Nalješkovića dađe objasniti svojevrsnim realističnim nagnućem, karakterističnim i za ostatak autorova opusa.⁷ Kako međutim takvu pojavu objasniti u Mršićevu slučaju? Ne bih rekao da se to može uvjerljivo učiniti na isti način kao kod Nalješkovića.

IV

A što ako Mršić nije anakron nego jednostavno piše liriku koja je drukčija od tada dominantnih tendencija u autorskoj književnosti, liriku koja pripada drugom tipu književnosti? Valja nam se, čini se, ovdje zapitati o zamršenu problemu odnosa između popularne i autorske književnosti. Ne svjedočimo li u Mršića možda nas-

⁷ Usp. R. Bogišić, »Nikola Nalješković«, *Rad JAZU*, knj. 357, Zagreb 1971., str. 5–162 [54–79]; D. Đukić, »Problem privatnosti u Nalješkovićevu kanconijeru«, u: *Pučka krv, plemstvo duha. Zbornik radova o Nikoli Nalješkoviću*, ur. D. Đukić, Zagreb 2005., str. 125–137; T. Bogdan, *Tekstualni subjektivitet u hrvatskoj ljubavnoj lirici 15. i 16. stoljeća*, doktorska disertacija, Zagreb 2005., o Nalješkovićevoj ljubavnoj lirici na str. 209–222.

tanku kakva novoga autorskog koncepta? Ne svjedočimo li nastanku tzv. građanske lirike, hibridnom tipu pjesništva, smještenom između usmene i pisane autorske književnosti, tipu pjesništva kakav se često susreće u pjesmaricama iz druge polovice 17. i iz 18. stoljeća?⁸ Doduše, sintaksa je u Mršićevu pjesništvu za tako nešto razmjerno složena, takva mu je i prijenosna shema rimovanja, takav je, na kraju krajeva, i njegov najčešći metar, dvostruko rimovani dvanaesterac. Tu su i već spomenuti grafički soneti, poneka tercina i polimetrična pjesma – sve to nemoguće je u pučkoj lirici. Naslovi pjesama, s druge strane, u tolikoj su mjeri tipizirani, po uzoru na talijanske *argomente*, da otklanjaju svaku mogućnost biografističkoga čitanja. Čini se kao da je riječ o literaturi koja se nastoji integrirati u društvene oblike ophođenja, poslužiti kao priručnik ili predložak u snubljenju, ali još uvijek ne želi napustiti okrilje autorske književnosti. Što se dakle Mršićeva odnosa prema popularnoj kulturi tiče, on kao da stoji negdje na putu od autorske, elitne ljubavne lirike prema onoj pučkoj, na putu od Hanibala Lucića prema poznatoj lovranskoj pjesmarici Andrije Cigančića iz 18. stoljeća (i dijakronijski i sinkronijski, i vremenski i poetički)⁹. Važan je problem, s time tijesno povezan, izvedbenoga karaktera Mršićevih pjesama, osobito onih u *Mantinjadama*, knjizi u čijemu se podnaslovu napominje kako sadrži »pisi n ljuvene za pivati u gusle svojem divojkam«. Dok su stariji književni povjesničari smatrali kako su Mršićeve pjesme nesumnjivo bile izvedbene, Svetozar se Petrović takvu uvjerenju prvi suprotstavio. I po svemu sudeći bio u pravu. Spominjanje gusala, kitare ili leuta kod Mršića je još uvijek samo povijesno zasnovana metonimija za pjesnički posao, i to ne baš toliko česta koliko bi se na temelju spomenutoga podnaslova iz *Mantinjada* moglo pomisliti. Da su njegove pjesme prije svega zamišljene da budu čitane, a ne da budu prepuštene mehanizmima usmenoga prenošenja, dokazuju, primjerice, složen metar (zahtjevan dvanaesterac sa svojom dvostrukom i prijenosnom rimom), brojna opkoračenja,

⁸ O takvu pjesništvu vidi H. Morović, »Iz lovranske zbirke pučko-leutaške lirike«, *Čakavska rič*, 1 (1977.), str. 115–151 i D. Dukić, »Hrvatska ranonovovjekovna ljubavna lirika i folklorno pjesništvo«, u: *Petrarca i petrarkizam u hrvatskoj književnosti. Zbornik radova s međunarodnog simpozija održanog od 27. do 29. rujna 2004. u Splitu*, ur. B. Lučin i M. Tomasović, Split 2006., str. 175–217.

⁹ Pojmove popularne i folklorne kulture upotrebljavam u osnovi kao istoznačnice, označujući obama u slučaju književnosti anonimno usmeno stvaranje. Eventualna razlika među njima mogla bi se, u proučavanju starijega pjesništva, odnositi na ruralno porijeklo folklor, za razliku od više komunalna porijekla popularne kulture.

vrlo izražen osjećaj za izosilabizam u dugome metru, postojanje grafičkih soneta.¹⁰ Ne čudi pritom da se zahtjevan metrički obrazac popunjava pomalo mehanički i kombinatorno – uz upotrebu brojnih ponavljanja, anakolutona, eliptičnih konstrukcija, inverzija.

Možda dakle Mršić stoji na početku stvaranja jednoga tipa građanske, pučke ljubavne lirike, takve koja će biti namijenjena širem krugu ne odveć zahtjevnih čitatelja i koja će dopustiti izvedbu, računati s njom, odnosno kojoj ideja o izvedbi neće biti strana. Kod Mršića ta lirika još uvijek ostaje autorskom, pa i visokom, književnošću, ali njezin će imperativ sadržajne nezahtjevnosti postati polazištem za kasniju popijevku ili tek osebnim svjedočanstvom o prožimanju dviju kultura. Budući da se takva pučka lirika (nazivaju je i pučko-leutaškom), po svemu sudeći, razvila onda kada se pojavio dovoljan broj za takvu literaturu zainteresiranih građana, možda je pogrešno pretpostavljati njezino postojanje u vrijeme nastanka naše najstarije autorske književnosti. U doba, recimo, Lucićeve pjesme *Jur nijedna na svit vila*, što se često činilo. Tada vjerojatno pučka lirika nije postojala u onom obliku u kojem se javlja poslije, u brojnim rukopisima 17. i 18. stoljeća (npr. u *Bolskoj rukoveti* ili u *Lovranskoj pjesmarici*, da ne spominjemo kasnije primjere), jer su na taj oblik pučke lirike utjecala i preuzimanja iz autorske. Upravo je u *Lovranskoj pjesmarici* Andrije Cigančića iz prve polovice 18. stoljeća, koja je osobito bliska Mršićevoj lirici, moguće zapaziti kako se ljubavne teme iz Mršićevih pjesama iznose na dodatno potonuo način: u dvanaesteru se odbacuje srednja rima, pa onda, naravno, nema ni prijenosa rime, popuštaju izosilabizam i pravilnost rime, izraz postaje još jednostavniji i kolokvijalniji, ljubavna emocija posve priprosta. Kao primjer navodim prvih deset stihova iz pjesme br. 89:

Dobar mi ti večer, bila golubice,
Nu, ju(r) usliši glas vernoga služice.
Ljudi mi govore da te se ostavin,
A ja neću nigdar, svitu moj gizdavi.

¹⁰ I D. Dukić podržava Petrovićev uvid. Prema njemu, »Mršićeve se pjesme doimaju kao izrazito autorska, često prozaična i nespretna, varijacija na teme što su ih u hrvatsko pjesništvo uveli najstariji hrvatski ljubavni lirici«, iz »Hrvatska ranonovovjekovna ljubavna lirika i folklorno pjesništvo«, *Petrarca i petrarkizam u hrvatskoj književnosti*; Split 2006., str. 188.

Ljudi mi govore da nisan nigdar tvoj;
ča san ti učinil, rumeni cvitu moj?
Ljudi mi govore da mi nećeš dobra
A meni tvoj pogled daje razgovora.
Ne viruj dušo ma ča ljudi govore,
Jer se stara ljubaf razdeliti ne more.¹¹

No napustimo područje više-manje nesigurnih hipoteza.

Sigurno je da se u Mršičevoj lirici nalazi pravo mnoštvo leksema koji su bližega ili daljega folklornog ili popularnog porijekla. Riječ je o nizu metaforičkih apostrofa za ljubljenu ženu, npr. »cvite«, »ružice«, »božice«, »sunašce«, »vijolice«, »krunice«, »cesarice«, »tihi Dunaju«, kao i o različitim botaničkim usporedbama. Tu su zatim deminutivi, od kojih se u Dubrovniku programatski emancipirao još Dinko Ranjina gotovo stotinu godina prije objavljivanja Mršičevih knjiga, i motiv »nosca« u prozopografiji (ženski nos nezamisliv je u svakoj idealističkoj ili drukčijoj elitnoj ljubavnoj lirici 16. stoljeća). Vrlo su rijetke antičke reminiscencije i učenije aluzije, a sve je puno sličnih, već spomenutih književnih postupaka i sadržaja kakvi su se mogli susresti još kod prvih dubrovačkih pjesnika. Pretpostavlja se kako su kod njih nastali kao posljedica djelomične orijentacije prema književnome folkloru, orijentacije analogne onoj u talijanskih dvorskih pjesnika s kraja kvatročenta. Očito je da je za Mršića takva orijentacija još uvijek mjerodavna, i to na izrazit način. Njegova ljubavna lirika začudan je i zanimljiv primjer posredničkog položaja – položaja između visokoga (autorskoga) i pučkoga, tj. između, s jedne strane, semantičkoga i stilskoga pojednostavnjenja i potonulosti i, s druge strane, specifične formalne istančanosti i zahtjevnosti.

¹¹ A. Cigančić, *Lovranske ljubavne pjesme iz 1738. godine*, prir. M. Stojević, Crikvenica 1997., str. 113.

U Mršića, dakako, nema končetoznih pjesama, nema dosjetke ni izrazitijeg ludizma, nema oneozbiljenja ljubavnog odnosa. Nema dakle svega onoga što se u većoj mjeri prvi put pojavljuje već kod anonimnih pjesnika dubrovačkog *Ranjinina zbornika*, sto godina prije Mršića, a prevladava u njegovih dubrovačkih suvremenika. Pa ipak, Svetozar Petrović smatrao ga je baroknim ili, još uže, marinističkim pjesnikom.¹² To je kvalifikacija koja se više ne da tako lako braniti. U vrijeme kada je Petrović pisao svoju studiju o problemu soneta u starijoj hrvatskoj književnosti kod nas se upravo pokretala rasprava o književnom baroku. Danas, nakon što je ona odavno dosegla svoj vrhunac i već pomalo jenjala, prevladalo je, čini se, stilističko shvaćanje književnoga baroka, osobito zastupljeno u brojnim radovima Zorana Kravara. Prema takvu shvaćanju, Mršić ni u kom slučaju, ili barem ni na kakav konstitutivan način, ne bi smio biti smatran baroknim autorom. U njega zapravo nema ravnomjerno zastupljene bogatije figuracije ili izražena »rada metafore«, ima tek mjestimična gomilanja, bilo glagola bilo doslovnih ili metaforičkih apostrofa. Rijetki su primjeri asindetskih nizova kao u kratkoj 67. pjesmi *Sloga ljubvenih*:

Vilo, nu me mori, psuj, bij, kumi, karaj,
veži, kolji, gori, deri, sici, paraj,
strilama udaraj, mačem kolji, sici,
vike ću sluga, znaj, bit tebi vladici.

Rijetko se, također, pojavljuju tako gusto nanizane metafore i antitetične konstrukcije kao u sljedećim dvjema strofama iz 4. pjesme *Sloga ljubvenih* (stihovi 13–20):

Da pokle tako je sud moje nesriće
da me tuge poje i otrovno žiće,
da mi zvehnu cviće, da mi sunce marči,
da mi j' čemer piće, da me gorkost tlači,

¹² Usp. S. Petrović, »Problem soneta u starijoj hrvatskoj književnosti«, *Rad JAZU*, knj. 350, Zagreb 1968., str. 76.

da me poje plači, da me otrov pita,
da mi za oblaci Danica uzlita,
da mi j' mladost sita tuge i nevolje,
da mi mač prolita serdašce i kolje.

Konačno, iznimka je grafički sonet br. 14 iz Akademijina rukopisa, u kojem se gomilanjem metafora, osobito jedne metaforičke apostrofe, opisuju grudi kao izdvojen dio ženskoga tijela:

Jabušci kamene, u kojih procvita
žilj rože rumene po svih doba lita,
jabušci, s kih zlita slatki miris pravi
i v kri se zaplita dar same ljubavi,
jabušci, kih spravi svrsnom urehosti
moguća naravi u vičnoj kriposti,
jabušci, slatkosti v kih se sva nahodi,
a jakom tvrdosti bil mramor nathodi,
jabušci, ki rodi anđelski raj vični,
snig s cvitjem pohodi vas, toli ste dični,
jabušci obični, tvrdi, bili, zdravi,
takoј gospodični dostojni gizdavi,
jabušci, buravi za kimi moj razbor,
pamet, želja, nu vi, prim' te me u vaš dvor.

To je vrhunac Mršićeva baroka, ali takve su pjesme u njegovu opusu malobrojne. Iako nam ne daju za pravo da ga smatramo baroknim autorom, ti rijetki tragovi novoga stila kao da govore kako je Pažanin imao nekih spoznaja o književnoj modi što je tada vladala talijanskom i dubrovačkom lirikom.¹³

Mršićeva je lirika, kao što je već istaknuto, puno bliža književnim poetikama 16. stoljeća, poetikama što su prethodile pojavi baroknoga stila. Čak ako barok definiramo motivski ili svjetonazorski, stanje se u Mršićevu slučaju neće bitnije

¹³ Usp. za takav zaključak o Mršićevu baroku Z. Kravar, *Das Barock in der kroatischen Literatur*, Köln – Weimar – Wien 1991., str. 66.

promijeniti. Zamijetit ćemo tek poneko senzualno priželjkivanje ili spominjanje ženskih grudi u prozopografiji – premalo za marinizam. Da bismo se podsjetili kako je u ono vrijeme na našoj strani Jadrana izgledala nešto modernija, progresivnija ljubavna lirika, ne moramo posegnuti za dubrovačkim autorima – dovoljno će biti da zavirimo u još jednu prešućenu knjigu, adespotnu zadarsku zbirku naslovljenu *Stara baba* (Venecija 1669.). U toj knjizi, koja se dovodi u vezu s izdavačkom djelatnošću zagonetnog fra Ivana Zadrana¹⁴, nalaze se mala zbirka pokladnih tekstova, zapravo maskerata, i dvanaest osmeračkih ljubavnih pjesama što podsjećaju na suvremenu dubrovačku liriku. Stilski su doduše od nje umjerenije, ali zato se u njima mjestimice zapaža neozbiljan, ludički odnos prema ljubavnoj temi, uz poigravanje topoima ljubavnoga pjesništva. Ludizam i »poetika maske« *Stare babe* posve su strani Mršićevu pjesništvu. Paški je autor stvarao specifičan tip lirike – sjedinio je pomnju za riječ, za njezine zvukovne vrijednosti, i pomnju za pjesničku formu s ponavljanjem građe te retorikom ljubavnoga nagovora, žudnje i tužbe. Iako je očito da je poznao svoje domaće prethodnike (Čubranović/Pelegrinovićevu *Jeđupku*, Dinka Ranjinu, Hanibala Lucića, možda i Nikolu Nalješkovića), njihovim se utjecajima služio prilično samosvojno. Od Ranjine je zasigurno preuzeo sklonost metričkim eksperimentima, kao i zamisao o pisanju grafičkih soneta. Možda je samo u slučaju Nalješkovićeve rukopisnoga kanconijera riječ o neovisnoj analogiji; ostale je autore Mršić nesumnjivo čitao – u njegovim pjesmama prepoznaju se formulacije iz njihovih djela.¹⁵

VI

Konačno, što se tiče petrarkizma, i u čitanju Mršićeve lirike o tome se pojmu, kao uostalom i u čitanju mnogih drugih opusa iz onoga vremena, dosad govo-

¹⁴ Usp. D. Berić, »Književno-izdavačka djelatnost fra Ivana Zadrana u XVII vijeku«, *Zbornik radova SAN*, knj. XVII, Institut za proučavanje književnosti, knj. 2, Beograd 1952., str. 19–26 i F. Švelec, »O adespotnim stihovanim sastavima zadarskoga književnog kruga u XVII. stoljeću«, *Iz starije književnosti hrvatske*, Zagreb 1998., str. 211–226.

¹⁵ Usp. o tome S. Petrović, »Problem soneta u starijoj hrvatskoj književnosti«, *Rad JAZU*, knj. 350, Zagreb 1968., str. 76–78.

rilo preslobodno i neselektivno. S vremenom je petrarkizam u većine književnih povjesničara postao preširokom oznakom za renesansnu ljubavnu liriku općenito, dok bi zapravo trebao označavati samo jedan tip ljubavnoga pjesništva. U Mršića je riječ o ljubavnoj lirici u kojoj ima petrarkističkih elemenata, ali ima, i to ništa manje, i onih koji su bliži jednom drugom amoroznom diskursu, naime srednjovjekovnoj semantici dvorske ljubavi. To je ljubavni diskurs koji počiva na konceptu pravednosti u ljubavi, što znači na zasluženosti zaljubljenikove nagrade za ljubavnu službu. Nastao je u pjesništvu provansalskih trubadura i u njemačkome *Minnesangu*, ali već na samome početku novovjekovlja nalazimo ga i u autorskoj ljubavnoj lirici i kao potonulo kulturno dobro u različitim oblicima popularne kulture. Paški kroničar iz 18. stoljeća Marko Lovro Ruić Mršića je nazvao *Petrarca Illirico*¹⁶, ali Mršić to nije bio, to jest bio je samo ako se ljubavna lirika izjednači s petrarkizmom, što je pogreška koje se, vjerujem, treba čuvati. Umjesto toga, morali bismo se služiti selektivnim shvaćanjem petrarkizma, takvim u kojemu se on čvrsto povezuje s poetikom Petrarkina *Kanconijera*, a ne proširuje na one pojave koje prema njoj ne stoje ni u kakvu afirmativnom odnosu.¹⁷ Tada bismo o petrarkizmu u Mršićevoj ljubavnoj lirici, siromašnoj idealističkim amoroznim diskursima, govorili uvjetno i s oprezom. Dok su neki slojevi Pažaninova opusa, prije svega motivika, dobrim dijelom petrarkistički ili s petrarkizmom kompatibilni, neki drugi, poput semantike ljubavnog odnosa, pretežno su ili od petrarkizma drukčiji ili u odnosu na taj ljubavni diskurs prenislo situirani. Mršićeve pjesme obiluju topoima preuzetima iz baštine autorske ljubavne lirike. Mnogi od njih karakteristični su i za petrarkizam, ali do Mršića su mogli doprijeti na najrazličitije načine (npr. motivi ognja ljubvenog, anđelske ili rajске liposti, pa elementi amorozne topografije, poput ljubavne strijele koja prolijeće srcem). Očite pak i distinktivne petrarkističke elemente, vjerojatno i same višestruko posredovane, čine pojedine antitetične konstrukcije i figure (npr. vatra/led ili mir/nespokoj) kojima se opisuje zaljubljenikovo tegobno stanje, zatim

¹⁶ Usp. M. Granić, »Obitelj hrvatskog pjesnika Ivana Mršića Pažanina«, *Zadarska revija*, 4 (1979.), str. 407.

¹⁷ O selektivnom shvaćanju petrarkizma i o ostalim ljubavnim diskurzima, pa tako i o srednjovjekovnoj semantici dvorske ljubavi, vidi moj rad »Pluralnost hrvatske ljubavne lirike 15. i 16. stoljeća«, u: *Čovjek, prostor, vrijeme. Književnoantropološke studije iz hrvatske književnosti*, ur. Ž. Benčić i D. Fališevac, Zagreb 2006., str. 57–80, kao i poglavlje »Ljubavna lirika i petrarkizam« u mojoj doktorskoj disertaciji *Tekstualni subjektivitet u hrvatskoj ljubavnoj lirici 15. i 16. stoljeća*, Zagreb 2005., str. 55–98.

iz Petrarkina *Kanconijera* poznate teme poput nemogućnosti adekvatne pohvale gospojinoj ljepoti ili nagovaranja Amora da se osveti nemilosrdnoj vili. Posljednju među spomenutim temama, koja se u Petrarke pojavljuje u madrigalu *Or vedi, Amor, che giovenetta donna*, obradio je još Šišmundo Menčetić, a krajem 16. stoljeća i Miho Bunić Babulinov i Horacije Mažibradić. Mršić je u pseudosonetu br. 135 iz Akademijina rukopisa preuzima na sljedeći način:

Deh, možeš, ljubavi, trpit i podniti
videć gdi me travi tvoj stril jadoviti,
želeć plemeniti on cvit lišca mlada,
a da neć' raniti njoj srce ni sada,
pače videć tvrda gdi j' na me tužice
i mrzlija leda u srce, u lišce.
Usniti jiskrice u nje prsi i plam
rani od strilice nje srce, pače kam,
da kako ja slišam tej sile ljuvene,
da ona sliša plam tve strili zlačene,
i gdi su studene nje prsi, srce toj,
pače li ledene na požeg i plam moj,
nu upravi luk tvoj, nu ispusti strilu,
i rani srce njoj, stvorivši ju milu.

Mršić, treba istaknuti, ne pozna dominantu Petrarkine semantike ljubavnog odnosa – muškarčevo svojevoljno ustrajavanje u ljubavnoj patnji. On ne pokušava oponašati strukturu Petrarkina *Kanconijera*, u njegovim knjigama nema uvodne retrospektivne pjesme koja bi odgovarala Petrarkinu proemijalnom sonetu, nema ni zaključnih religioznih pjesama. U njega se, također, ne može govoriti o jednoj ljubavnoj priči nego se pjesme povezuju u minicikluse koji se, prije nego kao naracija, doimaju kao varijacije tipskih ljubavnih situacija. U Mršića nema nijedne pjesme koja bi bila neposredna, vjernija prerada nekoga teksta iz Petrarkina *Kanconijera*, što je inače uobičajena pojava u ostalih naših autora iz 16. i s početka 17. stoljeća.

VII

Vjerujem da je nakon iznesenoga jasno zbog čega je Mršić zanimljiva i neobična pojava. On je u svome vremenu jedinstven pjesnik, njegov se opus na neobičan način odnosi prema različitim poetikama, štoviše prema različitim tipovima književnosti. Ne samo da je Mršić osamljena pojava u svojoj užoj regiji nego je poseban i kada se usporedi sa svojim dalmatinskim suvremenicima i prethodnicima. Odnedavno je ispunjen temeljni uvjet za pristupanje iscrpnijem proučavanju i procjeni njegova djela – pronađene su *Sloge ljubvene*, jedina autorova knjiga koja nam je u cijelosti nedostajala. Više nema ni naizgled opravdana razloga da se takvo proučavanje odgađa. Konačno, ovaj ga je pjesnik i zaslužio. Njegovo donedavna prešućivano djelo sada bi trebalo postati izazovom.

PRILOG

Sloge ljubvene
str. 25–35

Kaže P. G. N. da ča kodire veće razmišljuje uljudi njeje,
to već se užiže u ljubavi nje

Ča kod već razmišljam ures tvoj, gospoje, i na te pomišljam divne lišca tvoje, to već serce moje kopni u ljubavi k tebi zlatu koje venčac je na glavi.	
I s tvoje ljubavi želine i mile ljubven me plam travi i ranjaju strile, buduć nad sve vile dikom da uzlitaš i z očiju strile prot mi sercu hitaš, slastju kimi pitaš rano serce moje	5
tad kad mi poskitaš tvoj pogled, gospoje, a kad lišci tvoje od mene odvrtiš, gorkosti svakoje na mene izvrtiš.	10
Zato gdi neć skrtiš da smart mladost moju, da mi ne odvrtiš rajsku lipost tvoju, ljubeć verno koju ne bi pravo bilo, jah, da v nepokoju izgubim me tilo.	15
Dakle, kadi mile oči sve upravi sluga k tebi, vilo, ma mila ljubavi, i ti gled upravi na moju očnu vid jer mi se objavi raj v tom lišcu naprid.	20

Zato ne čin da blid grem z ljubavi tvoje
ni da me trovni vrid umara, gospoje.
Lipo dobro moje, u miru ostani
i k sluzi, gospoje, dobrime osvani
iz lišca tva koje serce moje rani. 25

Vilo ka uzori za mene samoga,
dana za umori bi sluge vernoga,
posrid serca koga ti si upisana
noseć potom toga krunu od sriće mi dana. 5
Dakle, ti izbrana vilo svih liposti
kojoj iz ust mana cvite od slatkosti,
ter sluga v žalosti gdi se vas skončiva,
tva rajska liposti, učini ga živa.
Da vesel pripiva iz liposti tvoje 10
često ke zaziva drago jime koje,
pomoz, dobro moje, pomози uzniku
i gorčine koje odren bol veliku,
a ja po svem viku od života moga
služim te vladiku, boga zemałjskoga.
Služicu vernoga, dakle, jur pridruži 15
polak krilca tvoga da veće ne tuži.
Tebi, mojoj ruži, ostavljan dobru noć,
ovoj ka me kruži mucu znajdi pomoć,
da veće ne tuži, stupe od slatkih voć.

U pohval G. N.

Vilo koja litaš lipotom varh svih vil,
a z očiju hitaš prot sercu momu stril,
buduć te nadilil bog svakom liposti
što kodir je jimil u rajskoj svarnosti,
da take mladosti vik svit ne objavi 5
u kojoj s mudrosti dobrotu postavi,
o cvite gizdavi, meni si mil i drag,
s koga me ljubavi postavi u tvoj blag
dvor služit i ti rad bud služen'ju momu,
obraze divni mlad, lipo j' sve u komu, 10
i služici tvomu utvor da prosine
na danku bilomu zora tvoje zine.
Neka i pobrine sluga se liposti
rajske tve jedine u pisne slatkosti
pronit kud svitlosti sunčena prohodi, 15
i ti s tve milosti služici pogodi
i da mu izhodi z zrake lišca tvoga
kripost da izvodi skladan'ja slatkoga.
Tebe, cvita svoga, u miru ostavljam,
a jezika moga pisni ti upravljam, 20
ljubav serca moga pri tebi ostavljam.

P. ka gosp. N. da mu nima prez njegove krivice odvracati lišca,
da da mu znajde mir

Hoć, vilo, ki služi veran te sluga tvoj
da po sve dni ruži i muči život svoj?
I da rajski ta tvoj obrazac rumeni
po sve dni, ma gospoj, hoć uzmitat meni?

I rad njega željni da t' sluga umira?	5
Aj, ni to pravedni sud ni njega vira.	
Dakle, gdi izvira suza z oka moga	
ter mi, vaj, opira obraza blidnoga,	
milosarđa tvoga, ajmeh, k meni gani,	
slugu nesrićnoga od smarti obrani	10
ter ljubvenoj rani prinesi moj lika,	
moj cvite izbrani, kruno službenika,	
a ja po sva vika u pisnih te slavim,	
da si moja dika nada sve te pravim.	
Čin, dakle, oćutim da milosti tvoje	15
i vesel uzorim tvoj obraz, gospoje,	
meni, vilo, ki je, to za jistino znaj,	
veće ne ono je ja kad želja tvoj raj.	
Z bogom, drago moje, i u miru ostaj.	

Četveroretka u istom

Nemoj, vilo, sve dni tvoje	
od služice uzmitati	
lišca u kih roža cvati	
i vesel'je svako moje.	
I da sluga z njih ne vene	5
ni umara ov tužni kip,	
prigizdavi obraze lip,	
da radost me s njega srene.	
Jer mož znati, dušo, toga	
da drugu vil ja ne dvorim,	10
samo tebe ku već zorim	
nego zinu oka moga.	
I ti sluzi tvom b' jimila	
upraviti tve očice	

i u radost me tužice, ma rožice, obratila, znadući da sam rob ti veran i hoću bit po sva lita, služeć dvorno tebe cvita, i moj venče zlat biseran.	15 20
Poznaj jure da san t' veran, kruno zlata plemenita.	

P. govori G. N. da jima sprociniti vernost sluge i radi nje ljubavi
ne činit ga mriti

Sprocini, dušo ma, nu, moje vernosti, i duga služen'ja koja t' nosih dosti, i rad tve liposti da ne šćedih tilo u svakoj vernosti podat za te, vilo.	5
A ti, jah, nemilo v tvoj ljubavi goreć, pušćaš me nemilo da budem u grob leć, jer ovo ti priseć mogu, rože moja, da tebi ja služeć ne znadem pokoja.	
I od ka' me tvoja taj lipost izrani, od tad mladost moja tugama se hrani i tuki obstrani mene si nepokoj da doma ni vani mir nimam, cvite svoj, neg trud, uzdah i znoj s tugam' kim ni broja, a to želeći tvoj obraz, dušo moja.	10
Dakle me već tvoja lipost taj moriti nemoj prez koje ja ne mogu živ biti, da kadi tužiti vidiš slugu tvoga, hotij ga združiti polak krilca svoga, jer ti s' oka moga jedina zinica, ti sluge vernoga biserna krunica.	15 20

Dakle, tvoja lišca vesela mi skaži
i, mila ljubčica, k sebi me priblaži,
i veće ne draži bolno serce moje,
da milost izkaži z ljubavi mi tvoje,
a ja t', ma gospoje, čim živem na sviti 25
naglas jime tvoje do nebes uzniti.
Dakle mi kratiti ne htij lišca tvoga
ni slugu zgubiti sebi privernoga,
jer prirok na sviti bil bi ti rad toga.

Izkažuje ljubvenu želju svoju G. N. i da ga pridruži k sebi

Vilo iz ke tuži veran služica tvoj
želeć da izdruži s tvojime obraz svoj
i bolizni kojoj da jur znajde lika
umarajuć eto j' ljubav ga velika,
ti, mila vladika, dake, v ruci tvojoj 5
jimaš koja lika moj boli ljubvenoj,
kratiti ga nemoj sluzi ki te ljubi
već nego život svoj kojega smart rubi.
Dakle, prij neg zgrubi plač mu blidno lišce
i smart ga pogubi, pomili služice, 10
jere, ma krunice mila zlatom vita,
zgubivši služice verna i skrovita,
bil bi ti od svita prirok i rečen'je
da si jadovita nit jimaš smiljen'je.
Milo me pošten'je, dakle jur obrati 15
na moje cviljen'je tve oči i svrati
lišca tva v kih cvasti rožica rumena
vidi se jigrati božica ljubvena.

Sad zbogom, biserna ma zlata krunice,
smili vere verna tvojega služice 20
jada si čemerna, zdaha i tužice.

U ljubav svoju P. a u nesaznan'je G. N.

Vilo, hoć ki ljubi divnu lipost tvoju
da život izgubi živeć v nepokoju?
Vidiš bidnu moju mladost kadi pride
k smartnu nepokoju i da m' lišca blide,
oči da ne vide izgubivši su vid, 5
od kud mi to pride da izkonča vid.
Ah, uzrok tomu vid i lišce m' jest tvoje
da me umara jid smartne tuge koje,
jer nećeš da tvoje sarce tvardo smiliš
tvarje j' stine koje i z dušon me diliš. 10
Eto, sama vidiš, ma mila božice,
me boli i slišiš jadne me tužice,
a ti kojo serce u parsih stvoreno
već stine živice, ledom okruženo.
Zato me tužbeno cviljen'je, plač i jad 15
s uzdasi priželjno neć pomirit nikad,
ah, obraze lip mlad an'jelskoga stvora,
za moj ljubveni jad da m' si mi brez mira.
Nemoj već umora podniti, jah, moga
ni smartna ukora služice vernoga, 20
gdi tebe za boga zemaljskoga štujem
miloserđa tvoga daj da jure čujem.
Ja tebe dragujem nad moju zinu, znaj,
ja ti se milujem, viran t' sam sluga, znaj,
da tve lišce čujem, a sad z bogom ostaj. 25

U nemilost G. N.

Vilo urešena nada sve liposti,
a srcem kamena na moje žalosti,
kud tuke twardosti tvoje s kih čast gubiš,
vele nemilosti hteć da slugu zgubiš?
Nu, vilo mila, sliš, koja hval može bit 5
ako ć' da pogubiš služicu na saj svit
koji želi sponit do nebes tve lišce,
a ti da usmartit hoć tvoga služice?
To bi ti, božice, vike bilo s priroka, 10
ma draga perlice od sunca istoka,
zato već žestoka nemoj mi protiv bit,
da tva svitla oka htij k meni obratit,
a ja tebe dvorit verno ću veran rob
čime budu živit i čin me sklopi grob. 15
Zato gdi smartna kob tužnu mi dodiva
i riva me u grob, ti me stvori živa,
jer tva ljubezniva lišca mogu stvorit
od mertva me živa, na ov svit povratit,
vilo milostiva, htij se služi stvorit.

U želin'je svoje P. G. N.

Kad uzgljedan tve rumene
lišci u kih cvit procvita,
serce moje sve uzterne,
ljubvena stril ko prolita,
i pokoja iz toga dne 5
nimam, vilo plemenita,

ke u lišcu cvit procvita slasti svake pun ljubvene.	
I da bi ti mogla znati velu ljubav ku ti nosim,	10
diko moja i ma časti, ku sercu momu nosim, znadem jisto uzpredati da bi htela sercem tvojim	
gdí se znojnim znojem znojim, ma radosti i ma časti.	15
Dakle, ako znaš što j' ljubav i njeje stril silovita, lip obraze, mil i gizdav, verh svih vila plemenita,	20
sprociniti rači uprav ma želin'ja prem skrovita, najt ćeš, vilo plemenita, da dostojam tvoju ljubav.	
U miru sad ti ostani	25
i to lišce divno tvoje k tvomu sluzi jur obarni, drago, milo dobro moje, i plač u smih moj obarni	
neka slavim jime tvoje, z bogom, draga ma gospoje, slugu smerti zle obrani.	30
Dobra mi ti noćca svani, diko i željo želje moje.	

THE SUPPRESSED PAG POET IVAN MRŠIĆ

S u m m a r y

The poet from the island of Pag, Ivan Mršić (cca 1575-1652) is the author of one of the most extensive lyrical opuses of ancient Croatian literature. However, due to the inaccessibility to his printed works (*Sloge ljubvene*, Venice, 1647, and *Mantinjade*, Venice, 1647) they were quite unknown. The lyrics of this author from Pag, which was almost completely devoted to love, are a peculiar and interesting literary phenomenon. It can be located among high (the author's) and popular literature, and it testifies of Mršić's explicit care for poetic form, as well as the elementary knowledge of some forms of literary modernity. This paper critically studies two basic features which determine or describe Mršić's opus – Petrarchism and Baroque. As *Sloge ljubvene* has recently become accessible, the paper encloses 10 unpublished poems from the mentioned book.